

Віват, Г. І. Їжа в пареміях: на перетині культур [Текст] : монографія / Віват Ганна Іванівна. - Одеса : ВМВ, 2017. - 296 с. - ISBN 978-966-413-601-0.

Робота присвячена студюванню історії виникнення, розвитку та значення українських паремій, що мають стосунок до української кухні: продуктів харчування, страв та приправ, а також польських, англійських та латинських їхніх відповідників.

Розрахована на студентів-харчовиків, а також антропологів, етнографів, екологів, економістів, істориків, культурологів, філологів, філософів, фольклористів і всіх, хто цікавиться проблемами розвитку культури, які пов'язані з традиціями харчування.

ПЕРЕДМОВА

*Немає мудріших, ніж народ, учителів;
у нього кожне слово - це перлина...*

М. Рильський

Усна народна творчість містить у собі інформацію, яка включає різні соціальні, етнографічні, історичні, культурологічні, філософські відомості й передає її (цю інформацію) в асоціативно-образному вияві. Тобто «ще задовго до виникнення писемності виник фольклор, який був одним із найважливіших джерел нагромадження та передавання інформації про розвиток суспільства, його історію, культуру тощо.

Виникнення фольклору пов'язується з порою, коли людина вперше почала сприймати навколишнє середовище як певну систему, в якій, окрім людини, були і сонце, і місяць, і земля, і явища природи, і, звичайно, боги, які впливали на функціонування цієї системи» [54, с. 100]. Щоб зрозуміти народ, його правічні бажання й поривання, його (народ) треба «бачити всюди: серед села, серед поля, у його праці тяжкій, забавах веселих, у його стосунках між собою, в його сім'ї, у його radoцax-горі... Пісня, казка, приказка, мов ті муровані склепи-схованки, багато ховали в собі його сліз, його таємних надій, думок. Добре

було б ті пісні, казки, приказки позбирати, позаписувати - то була б книжка великого життя, великого горя...» [60]. Таким неоціненним багатством, здобутим із глибинного джерела великого духу народного, бачив фольклор **Панас Мирний**. Письменник-мислитель мав рацію, адже в народній мудрості спроектовано концептуальну картину світу в її національній своєрідності. Як відомо, фольклор поділяється на різноманітні жанри: анекдоти, байки, гуморески, думи, казки, легенди, міфи, оповідки, перекази, пісні, співанки (співомовки), приказки, прислів'я, примовки (примовлянки), замовляння, заклинання, лічилки, скоромовки, безкінечники тощо. Багато таких фольклорних та й авторських творів присвячено їжі як невід'ємному джерелові людського буття та культурному його сегментові [18, с. 223].

У цьому виданні увазі читачів пропонуються зразки народної творчості, що об'єднані терміном «паремії» (з *грецької мови* притча, іносказання, з *латини* приказки, прислів'я), домінантною темою яких є харчування та господарювання.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
Пареміологія як загальнокультурна проблема.....	8
I. РОЛЬ ХАРЧУВАННЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ.....	11
Паремії про харчування.....	11
II. ПРОДУКТОВА ПРІОРИТЕТНІСТЬ	17
Хліб та страви з борошна	18
Страви з круп (каші)	25
Кисіль	28
Мак	29
Городина	30
Гриби	33
Садовина	34
Солодощі.....	37
Горіхи	42
III. ХАРЧОВІ МІРИ ЯКОСТІ.....	44.
Борш	44
Сало	45
Молоко та продукти з молока	

Родзинка	51
Вершкове (коров'яче) масло	52
М'ясо	53
Риба.....	56
Раки.....	60
Яйця.....	61
Г арбуз (кабак).....	64
Капуста.....	67
Горох	68
Біб	70
Приправи.....	71
Сіль і перець	71
Часник і цибуля	75
Мед	75
Олія.....	76
Напої.....	77
IV. ГАСТРОНОМІЧНІ МЕТАФОРИ	87
Хліб-сіль.....	87
Хліб і вино	96
Рапет еі СШСЕ^Е8 (<i>хліба і видовищ</i>)	99
Не хлібом єдиним.....	100
Хліб і вода.....	101*
Хліб насущний.....	101
Легкий хліб	10
	3

Манна небесна	
Мед і молоко	105
Березова каша	106
Повне корито, власне корито, державне корито	109
Собаку з'їсти.....	111
Зуби з'їсти.....	112
їсти облизні	113
їсти дрижаки	113
їсти очима.....	113
їсти живцем.....	114
їсти біду	114
їсти казенний хліб	114
їсти чужий хліб	115
їсти сухий хліб	115
їсти поїдом	115
їсти мордачі.....	116
Заїсти долю	116
З'їсти дутеля	116
Дулю з'їсти	117
Жданики поїсти	118

Г олову проїсти (прогризти)	
Г одувати воші.....	118
Г оду вати штурханцями	118
Г одувати бебехами (буханцями)	119
Г одувати з ложечки.....	119
Г одувати обіцянками	119
Г одувати раків	119
Нагодувати цибулькою.....	119
Пекти раків.....	119
Наїстися гороху	120
Наварити каші	120
Не зварити каші	121
Пташине молоко.....	121
Язика проковтнути.....	122
Проковтнути аршин	123
Лінівi (ледачі) вареники	123
Чобіт (черевик) каші (їсти) просить	124
V. ПОРІВНЯЛЬНА ПАРЕМІЙНА МЕТРОЛОГІЯ.....	125
Різновиди порівняльних паремій.....	125
VI. ПРИТЧОВІСТЬ	ПАРЕМІЙ
135	
Спонування до праці	135

Оцінка роботи	
Етикетні норми.....	138
Відповідальність.....	141
Залежність людини від обставин життя	143
Філософські роздуми та передбачення	145
VII. КОМІЧНЕ В ПАРЕМІЯХ.....	147
Гумор.....	147
Іронія	148
Сарказм	151
Небилиці (нісенітниці)	153
Контамінація.....	159
Тарабарщина.....	160
Макаронічна мова	162
Все - на одну букву	163
VIII. ЇЖА І ЧАС У ПАРЕМІЯХ.....	164
Пори року.....	164
Дні тижня	168'
Час доби	169
IX. ФРАГМЕНТАРНІ (УСІЧЕНІ) ПАРЕМІЇ.....	170
Різновиди повних паремій.....	170
X. ВЛАСНІ НАЗВИ У ПАРЕМІЯХ	175

Антропоніми	175
Топоніми	181
Зооніми	185
XI. УКРАЇНСЬКІ ПАРЕМІЇ У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ	194
Латинські крилаті фрази	196
Біблійні фразеологізми (біблеїзми)	200
Українські паремії та їхні відповідники з інших мов	208
XII. АВТОРСЬКІ АФОРИЗМИ ПРО ЇЖУ, ХАРЧУВАННЯ ТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	248
ВИСНОВКИ	285
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	288